

Benita LAŠINYTĖ
 Vilniaus universitetas

PRŪSŲ KALBOS SUDURTINIŲ DAIKTAVARDŽIŲ KILMĖS KLAUSIMU

1. Prūsistikos veikaluose dūriniam paprastai skiriama palyginti ne-
 daug dėmesio – J. E n d z e l y n a s (1944, 59–61), V. M a ž i u l i s (2004, 22)
 pasitenkina jų klasifikacija pagal pirmojo dėmens formą. Tradiciškai ski-
 riami vadinamieji kamieno dūriniai, kurių pirmuoju dėmeniu eina (*i*)*a*, *ā*,
ē, *i*, *u* ir priebalsinio kamieno formos, ir linksnio dūriniai, kurių pirmasis
 dėmuo yra linksnio forma. Kai kuriose gramatikose dūriniai atskirai visai
 neaptariami (plg. T r a u t m a n n 1910; S c h m a l s t i e g 1974).

Darbuose, skirtuose visoms baltų kalboms, dūriniai ne tik aptariami
 įvairiapusiškiau, bet ir atkreipiamas dėmesys į kai kurias problemas, pvz.,
 pastebima, kad neretai sunku atskirti dūrinį nuo žodžių junginio, kai jo
 pirmuoju dėmeniu eina linksnio forma (E n d z e l y n a s 1957, 55–62).
 Naujesniuose darbuose gana išsamiai aptariama prūsų kalbos dūrinių
 struktūra, kirčiavimas ir semantiniai tipai, parodoma, kurie iš paveldėtų
 semantinių tipų baltų kalbose tapo produktyvūs, o kurie, priešingai, pa-
 sidarė labai reti. Čia ypatingo dėmesio nusipelno J. H. L a r s s o n straips-
 niai (2002; 2003), kuriuose akcentinės ir semantinės prūsų kalbos dūrinių
 ypatybės aptariamos remiantis rytų baltų kalbų dūrinių bruožais. Autorė,
 aptardama visų baltų kalbų dūrinius, skiria posesyvinius, determinaty-
 vinius, valdomuosius (šiuos savo ruožtu dar skaido į veiksmožodinius ir
 prielinksninius) ir kopuliatyvinius dūrinius (L a r s s o n 2002), o nagrinė-
 dama tik prūsų kalbos medžiagą, skiria šias pagrindines dūrinių grupes:
 veiksmožodinius valdomuosius, determinatyvinius, prielinksninius val-
 domuosius ir posesyvinius dūrinius (L a r s s o n 2003)¹.

¹ Šią semantinę iš indų gramatikų perimtą dūrinių klasifikaciją vienas iš pirmųjų baltų
 kalboms (konkrečiai – lietuvių) pritaikė F. T. W o o d a s (1930). Disertacijoje jis ski-
 ria penkias dūrinių klases: priklausomuosius (*dependant*) ir aprašomuosius (*descriptive*),

Grynai struktūrinę – pagal dėmenų kalbos dalį ir jungiamojo balsio pobūdį – prūsų kalbos sudurtinių vardažodžių klasifikaciją yra pateikusi L. S e r a f i n i A m a t o (1992). Abi autorės duoda ir prūsų kalbos dūrinių sąrašus, apie kuriuos bus trumpai užsiminta toliau.

2. Minėtuose darbuose prūsų kalbos dūrinių struktūrai ir semantikai skiriamas nemažas dėmesys, tačiau jų kilmė specialiai tirta nėra. Tiesa, dauguma autorių, rašiusių vienu ar kitu prūsų kalbos dūrinių klausimu nevengia užsiminti ir apie galimą dūrinio kilmę – ypač tai pasakytina apie vertinius ir skolinius. Vis dėlto kilmės požiūriu visi prūsų kalbos dūriniai nuosekliai dar nėra aptarti.

Šio straipsnio tikslas – pateikti bent preliminarią prūsų kalbos sudurtinių daiktavardžių kilmės apžvalgą. Norint nustatyti, ar prūsų kalbos dūrinys yra savos darybos, ar vertinys, būtina remtis jo vokišku atitikmeniu, nes, kaip žinia, visų prūsų kalbos paminklų kalbai vokiečių kalba darė didesnę ar mažesnę įtaką. Elbingo žodynėlis buvo sudarytas remiantis vokiečių-lotynų kalbų žodynėliu, kuriame lotyniški žodžiai pakeisti prūsų kalbos Pamedės tarmės žodžiais (M a ž i u l i s 1966, 28). III Katekizmas verstas iš 1543 m. išspausdinto Martyno Liuterio Mažojo katekizmo, arba Enchiridiono (M a ž i u l i s 1966, 39). Turint omenyje daugiau nei dviejų šimtų metų skirtumą tarp Elbingo žodynėlio ir III Katekizmo bei didėjančią vokiečių kalbos įtaką, šių paminklų duomenis verta aptarti atskirai – neabejotina, kad katekizmų kalbai vokiečių kalba padarė daug daugiau įtakos.

Tikėtina, kad vertėjas, į prūsų kalbą versdamas sudurtinį vokiečių kalbos žodį, perimdavo originalo, t. y. vokiškojo žodžio struktūrą, kitaip tariant, vertė pažodžiui. Todėl tikslinga palyginti prūsų ir vokiečių kalbų sudurtinių daiktavardžių dėmenis. Žinoma, neatitikimas tarp vokiečių ir prūsų kalbos dūrinio dar negarantuoja, kad prūsiškas žodis nėra vertinys – jam įtaką galėjo padaryti ir kitas, originale nepavartotas vokiškas žodis. Lygiai

kopuliatyvinius, savybinius, su veiksmožodiniu antruoju dėmeniu, su nekaitomu pirmuoju dėmeniu (S t u n d ž i a 1988, 29; W o o d 1930, 13–16). Tačiau jo skirstymas nėra nuoseklus, nes remiamasi skirtingais kriterijais – vienos klasės skiriamos pagal reikšmę, kitos – pagal raišką. Apskritai iki šiol išsamiausiai lietuvių kalbos sudurtinius daiktavardžius yra aprašęs V. U r b u t i s (1961).

taip pat atitikimas dar galutinai neįrodo, kad prūsų kalbos dūrinys yra nukopijuotas nuo vokiškojo – tai gali būti paraleliai atsiradę žodžiai.

Be to, kai kurių vokiškų žodžių sandara yra neaiški – jų nepavyko rasti vokiečių kalbos žodynuose, todėl sunku ką nors pasakyti ir apie galimą jų įtaką prūsiškiems dūriniais, pvz.: *apisorx* E 772 ‘tulžys’ (*ysenbart*), *warnaycopo* E 755 ‘medšarkė’ (*Warkringel*), *tusawortes* E 131 ‘knygenos’ (*Manchuel*).

3. Tiriant prūsų kalbos sudurtinius žodžius, susiduriama su keliomis didelėmis problemomis. Pirmiausia dėl duomenų stokos ir netikslios rašybos nemažai prūsų kalbos žodžių iki šiol neturi patikimos etimologijos. Neretai tam pačiam žodžiui siūlomi keli aiškinimo variantai. Antra, keblumą kelia atvejai, kai neaišku, ar paliudytas prūsų kalbos faktas yra dūrinys, ar tik kartu parašytas žodžių junginys.

Pastarasis klausimas kyla kalbant apie vadinamuosius linksnio dūrinus, kurių pirmuoju dėmeniu eina ne kamienas su jungiamuoju balsiu ar be jo, o linksnio forma. Pasitaiko, kad tas pats žodis užrašomas ir kartu, ir atskirai, pvz., *buttastaws* III 73₉₋₁₀ ir *buttas taws* III 77₂₀. Įdomu, kad kai kurie latvių kalbos linksnio dūriniai taip pat yra nepastovūs: „Svyravimas tarp žodžių junginio ir dūrinio ypač pastebimas dūrinuose su pirmuoju dėmeniu – sveika genityvo forma. Šie svyruojantys dūriniai reikšmės atžvilgiu nesiskiria nuo žodžių junginių, pvz., *runasstundas* ir *runas stundas* ‘priėmimo valandos’ (MLLVG 202). Todėl tokie „svyruojantys“ latvių ir prūsų kalbų dūriniai vargu ar gali būti laikomi tikrais dūriniais – jų dėmenų ryšys dar nėra tvirtas ir gali bet kuriame kontekste iširti (plg. Skardžius 1996, 403). Lietuvių kalboje linksnio dūriniai yra labai reti, pvz.: *bernūgalis* (plg. *bernų galas*), *kojūgalis* (plg. *kojų galas*) (ten pat, 406). Manytina, kad šis dūrinių tipas latvių ir prūsų kalbose (tačiau tik III Katekizme) galėjo atsirasti ar bent jau tapti produktyvus dėl stiprios vokiečių kalbos įtakos. Dabartiniai vokiečių kalbos jungiamieji balsiai kilo iš konkrečių linksnių galūnių (Wilmanns 1889, 530; DS 439), nemaža jų dalis ir dabar sutampa su atitinkamais linksniais, pvz.: gen. *Gottesgabe* ‘Dievo dovana’, *Herrensitz* ‘dvaras, rūmai’. Tai galėjo lemti atitinkamo modelio atsiradimą ir prūsų kalboje.

Dėl minėtų priežasčių iš esmės neįmanoma pateikti visiškai išbaigto ir patikimo prūsų kalbos dūrinių sąrašo – abejonių visuomet lieka, nepaisant to, kad tyrėjai stengiasi neįtraukti neaiškių pavyzdžių. Šios problemos lėmė ir tai, kad J. H. Larsson (2003) ir L. Serafini Amato (1992) pateikiami vardažodinių dūrinių sąrašai skiriasi, pvz., J. H. Larsson (2003, 210), nors ir pripažįsta, kad žodžio *stanulonx* E 623 dėmenys etimologiškai nėra visiškai aiškūs, jį įtraukia į sąrašą, o L. Serafini Amato (1992, 198) šio žodžio atsisako. Akivaizdu, kad vienokį ar kitokį sprendimą šiuo atžvilgiu lemia gana subjektyvios priežastys.

Šiame straipsnyje pateikiamas sudurtinių prūsų kalbos daiktavardžių sąrašas taip pat skiriasi nuo abiejų jau minėtų. Pirma, į jį neįtraukiami visi etimologiškai neaiškūs prūsų kalbos žodžiai, pvz., *stanulonx* E 623, *aclocordo* E 313, *colwarnis* E 726, *woragowus* E 389. Antra, linksnio dūriniais (bent jau galimais) bus laikomi tik kartu parašyti žodžiai; atskirai parašyti žodžiai, turintys abiejų dėmenų galūnes, interpretuojami kaip žodžių junginiai. Dauguma tokių pavyzdžių prūsų kalbos tekstuose užfiksuoti po vieną kartą, todėl nėra tvirto pagrindo juos laikyti dūriniais. Tokios prielaidos nepagrindžia ir faktas, kad jų vokiški atitikmenys yra sudurtiniai žodžiai. Todėl į šį sąrašą nepatenka tokie J. H. Larsson ir L. Serafini Amato teikiami „dūriniai“, kaip *bītas īdin* III 75₈, *buttas tapali* III 85₁₆₋₁₇, *kirkis teikūsnan* III 17₂₀, *vndas crixtisna* III 63₁₂₋₁₃ ir kt.

4. **Elbingo žodynelyje** rastas 31 sudurtinis daiktavardis, turintis darybiškai aiškų vokišką atitikmenį.

4.1. Daugiau nei pusė (17) dūrinių galėtų būti tikri prūsiški žodžiai. Į šį sąrašą patenka tie prūsų kalbos sudurtiniai daiktavardžiai, kurie atitinka:

a) vokiečių kalbos neišvestinį žodį:

Birgarkis E 358 ‘kaušas, samtis’: */birgan/ ‘virimas’, plg. *aubirgo* E 347 ‘virėjas’ (Mažiulis 1975, 84), */kartis/ ‘kaušas, samtis’² ir *Kelle* ‘samtis, kaušas’;

² Antrasis dėmuo mokslininkų interpretuojamas skirtingai: vienų – kaip skolinys, kitų – kaip prūsiškas žodis. R. Trautmannas (1910, 312) jį laiko skoliniu iš le. *korzkiewo* ‘samtis, kaušas’, A. Bezenbergeris (Mažiulis 1988, 143) – iš vok. žem. *karke* ‘taurė’. V. Toporovas mano (1975, 228), kad skolinimosi šaltinis gali būti polabų **korka*. Šį žodį į abejotinių skolinių sąrašą įtraukia ir J. Levinas (1974, 100). J. Endzelyno

Keleranco E 303 ‘rungas’: *kelan* E 295 ‘ratas; ratai (vežimas)’, *rānkan* III 83₁₀ acc. sg. ‘ranką’ ir *Runge* ‘(vežimo) rungas’³;

Crauyawirps E 551 ‘krajaleidys’: *crauyo* E 160 ‘kraujas’, */virpt/ ‘leisti’, plg. *etwiēript* III 55₁₁ ‘atleisti’, *powiēript* III 107₁₇ ‘apleisti, paleisti’ ir *Losser*, plg. dab. vok. *lassen* ‘leisti’, *Aderlass* ‘kraujo nuleidimas’;

Lapiwarto E 212 ‘varteliai’: *lape* E 658 ‘lapė’, *warto* E 210 ‘durys’ ir *Phorte* ‘durys’, dab. vok. *Pforte* ‘varteliai, vartai’;

Lituckekers E 271 ‘lęšis’ *<lituckekers> (Mažiulis 1996, 76)⁴: *likuts* III 17₁₂ ‘mažas, nedidelis’, *keckers* E 264 ‘žirnis’ ir *Linsen*, dab. vok. *Linse* ‘lęšis’;

Nagepristis E 149 ‘kojos pirštas’ *<nagepirstis> (Mažiulis 1996, 167): *nage* E 145 ‘kojos pėda, koja’, *pirsten* E 115 ‘pirštas’ ir *Czee*, dab. vok. *Zehe* ‘kojos pirštas’;

Piwamaltan E 384 ‘salyklas’: *piwis* E 383 ‘alus’, */maltan/ ‘salyklas’ (Mažiulis 1996, 289) ir *Malcz*, dab. vok. *Malz* ‘salyklas’. Abiejų prūsiško dūrinio dėmenų pamatiniais žodžiais eina skoliniai⁵, tačiau bet kuriuo atveju akivaizdu, kad prūsiškas dūrinys nėra nukopijuotas iš vokiečių kalbos;

b) kitu darybos būdu padarytą išvestinį žodį:

nuomone (1982, 151), antruoju dėmeniu einąs prūsiškas žodis yra kilęs iš **karikis* ir giminiškas su sl. *korbcv* ‘kaušas; saikas (javams seikėti)’. Šią savos kilmės hipotezę toliau yra išplėtojęs V. Mažiulis (1988, 143). Jo nuomone, <-karkis> yra taisytinas į *<-kartis> – */kartis/ ‘kaušas, samtis’ ir sietinas su lie. *kařtis* (io kam.) ‘saikas (javams seikėti)’.

³ V. Toporovas (1980, 307) pateikia dūrinį vok. *Radhand*, kuris savo sandara yra identiškas aptariamam prūsiškajam (plg. vok. *Rad* ‘ratas’, *Hand* ‘ranka’). Tačiau mokslininkas nenurodo, iš kur tas žodis paimtas (šio žodžio nėra net brolių Grimmų vokiečių kalbos žodyne). Jeigu toks dūrinys iš tiesų egzistavo ir prūsai su juo buvo susidūrę, gali būti, kad *keleranco* yra vertinys iš vokiečių kalbos.

⁴ W. Smoczyński šį žodį interpretuoja be grafinio taisymo. Pasak jo, tai esąs dūrinys */lituk-kekeris/, kurio pirmasis dėmuo pasiskolintas iš v. ž. *lütke*, pastarojo priesagą *-ke* pakeičiant pagal funkciją artima prūsiška priesaga *-uk-* (Smoczyński 2000, 51; 1989, 21). Tačiau grafinį taisymą pagrindžia prūsų kalbos duomenys, plg. pr. *likuts* III 17₁₉ ‘mažas’, be to, <t> taisymas į <c> ir atvirksčiai yra gana patikimas (Mažiulis 1994, 58).

⁵ Pirmasis pasiskolintas iš lenkų *piwo* (Mažiulis 1996, 291; Levin 1974, 97), dėl antrojo šaltinio nesutariama. R. Trautmannas (1910, 400) ir J. Endzelynas (1982, 227) mano, kad pr. */maltan/ ‘salyklas’ kartu su atitinkamais slavų žodžiais pasiskolintas iš germanų. K. Būgos (1959, 92) ir V. Mažiulio (1996, 289) nuomone, prūsai šį žodį gavo ne iš germanų, o iš slavų (šie savo ruožtu – iš germanų), plg. vak. sl. **molto* ‘salyklas’, le. *młoto* ‘t. p.’ Prie abejotinių slavizmų jį skiria ir J. Levinas (1974, 103).

Gertoanax E 713 ‘vištvanagis’: *gerto* E 764 ‘višta’, */vanags/ ‘vanagas’, plg. *sperglawanag* E 714, lie. *vānagas*, la. *vanags* ir *Habich*, dab. vok. *Habicht* ‘vanagas, vištvanagis’ – priesagos vedinys iš *heben* ‘pakelti’ (Ginschel 1993, 490);

c) sudurtinį daiktavardį, sudarytą iš kitokių dėmenų:

Apewitwo E 605 ‘karklas’: *ape* E 62 ‘upė’, *witwan* E 603 ‘gluosnis’ ir *Struchwyde*, dab. vok. *Strauchweide*: *Strauch* ‘krūmas’, *Weide* ‘gluosnis, karklas, žilvitis’;

Dantimax E 93 ‘dantenos’: *dantis* E 93 ‘dantis’, */makas/ ‘makštis’, plg. lie. *mākas* ‘kapšelis, (sėklos) makštis’, la. *maks* ‘kapšelis, maišelis’ (Mažiulis 1988, 179) ir *Czanzfleisch*, dab. vok. *Zahnfleisch* ‘dantenos’: *Zahn* ‘dantis’, *Fleisch* ‘mėsa’. Antrieji prūsiško ir vokiško dūrinio dėmenys priklauso skirtingiems semantiniams laukams, taigi greičiausiai prūsiškas dūrinys nėra pasidarytas sekant vokiečių kalba;

Cariawoytis E 416 ‘kariuomenės apžiūra’: *kragis* E 410 ‘kariuomenė’ *<kargis> (Mažiulis 1993, 119), *waitiāt* III 35₃ ‘kalbėti’ ir *Herschaw* ‘kariuomenės apžiūra’, dab. vok. *Heerschau* ‘kariuomenės paradas’: *Heer* ‘kariuomenė, armija’, *Schau* ‘paroda; demonstravimas’;

Kellaxde E 423 ‘ieties kotas’: *kelian* E 422 ‘ietis’, *laxde* E 607 ‘lazdynas’ ir *Sperschaft*, dab. vok. *Speerschaft* ‘ieties kotas’: *Speer* ‘ietis’, *Schaft* ‘kotas’;

Kerberse E 614 ‘beržas keružis’⁶: */keras/ ‘keras, krūmas’, plg. lie. *kēras*, la. *cers* ‘krūmas, keras’ (Mažiulis 1993, 161), *berse* E 600 ‘beržas’ ir *wirsenholz* ‘kažkoks prastas, žemas medis’: v. v. a. *wirs* ‘prastas, žemas’ (Lexer 1959, 324), dab. vok. *Holz* ‘medis’;

Largasaytan E 446 ‘balnakilpės diržas’ *<lingasaytan> (Mažiulis 1996, 44): *lingo* E 447 ‘balnakilpė’, */saitan/ ‘sietas’, plg. lie. *saītas*, la. *saitē* ‘raištis’ (ten pat, 45) ir *Sticledder*, dab. vok. *Steigleder*: *steigen* ‘lipti, kopti, sėsti’ (*auf das Pferd steigen* ‘sėsti ant arklio’), *Leder* ‘oda’;

Lattako E 543 ‘pasaga’ */latakā/ < */lad-takā/ (Mažiulis 1996, 47): *ladis* E 56 ‘ledas’, */tekt/ ‘bėgti’, plg. *tackelis* E 530, lie. *tekėti* ir *Hufysen*, dab. vok. *Hufeisen* ‘pasaga’: *Huf* ‘kanopa, naga’, *Eisen* ‘geležis; pasaga’;

⁶ Taip šį žodį verčia V. Mažiulis (1993, 161); iš tiesų konkreti šio dūrinio reikšmė nėra žinoma, nes neaišku, ką reiškia jo vokiškas atitikmuo (ten pat), plg.: V. Toporovas (1980, 313) nurodo kur kas abstraktesnę reikšmę – ‘kažkoks augalas’.

Sperglawanag E 714 ‘paukštvanagis’: *spurglis* E 739 ‘žvirblis’⁷, */vanags/ ‘vanagas’ ir *Sperwer*, dab. vok. *Sperber* ‘paukštvanagis’: *Sperling* ‘žvirblis’, *Aar* ‘erelis’ (Ginschel 1993, 1321). Vokiškas žodis taip pat yra dūrinys, tačiau „jau seniai [paukštvanagio – B. L.] pavadinimas buvo priderintas prie fonetiškai artimo *nomen agentis* su s. v. a. *-āri*, v. v. a. *-ære* ir daugiau nebesuvokiamas kaip kompozitas“ (ten pat, 1321). Taigi labai tikėtina, kad jis prūsų dūriniui įtakos negalėjo padaryti;

Wosigrabis E 611 ‘ožekšnis’: *wosee* E 676 ‘ožka’, */grabīs/ ‘skroblas’ (Trautmann 1910, 466; Endzelīns 1982, 277; Mažiulis 1997, 264t.) ir *Spilbôm*, dab. vok. *Spindelbaum* ‘ožekšnis’: *Spindel* ‘verpstas, verpstė’, *Baum* ‘medis’ (ožekšnis vokiečių kalboje pavadinimą gavo dėl savo kietos medienos, iš kurios buvo pjaunamos verpstės; Kluge 2002, 866; Sauerhoff 2004, 256).

4.2. Labiausiai tikėtina, kad iš vokiečių kalbos nukopijuoti tie prūsų kalbos dūriniai, kurie tiksliai – ir savo struktūra, ir dėmenų reikšmėmis – atitinka vokiškuosius:

Dagagaydis E 260 ‘vasarkvietis’: *dagis* E 13 ‘vasara’, *gaydis* E 259 ‘kvietys’ ir *Somerweyse*, dab. vok. *Sommerweizen* ‘vasariniai kviečiai’: *Sommer* ‘vasara’, *Weizen* ‘kiečiai’;

Dagoaugis E 638 ‘vasarūgis’: *dagis* E 13 ‘vasara’, */aug-/ ‘auginti’, plg. part. praet. act. *auginnons* III 69₁₂, lie. *auginti*, *áugti*, la. *aúdzināt*, *aúgt* ‘t. p.’ (Endzelīns 1982, 155; Toporov 1975, 289; Mažiulis 1988, 175) ir *Somirlatte*: dab. vok. *Sommer* ‘vasara’, v. ž. *Lode* ‘ūgis, atžala’ (Kluge 2002, 579);

⁷ Kėblumų kelia pirmojo dėmens ir jo pamatu einančio žodžio *spurglis* santykis. R. Trautmannas (1910, 434) ir K. Būga (1959, 129) mano, kad tarp jų yra apofoninis santykis. Tokia nuomonė visiškai įtikinama, nes kaitos *er* : *ur*, atspindinčios ide. pamatinio ir silpnojo laipsnio kaitą, egzistavimas baltų kalbose neabejotinas: „ide. apofonines koreliacijas *e/o* : \emptyset ir *e/o* : \bar{e}/\bar{o} (su skirtingais kombinaciniais variantais *ei/oi* : *i*, *eu/ou* : *u*, *er/or* : *r* <...>) baltų kalbose atitinkamai atliepia *e* : *a* : \bar{e} : \bar{o} ; *ei* : *ai* : *i*; *er* : *ar* : *ir/ur*“ (Stang 1966, 121), plg. pr. upėvardį *Angerap* ir *angurgis* E 565 ‘ungurys’, lie. *gėrti* ir *gurkl̃ys*. Vis dėlto ši kaita baltų kalbose yra labai reta, todėl negalima visiškai atmesti ir V. Mažiulio hipotezės (1997, 145), kad *spergla-* yra tiesiog klaidingai parašytas vietoj *<spurgla-> dėl vokiško žodžio *sperwer* įtakos.

Kalopeilis E 369 ‘kapojamasis peilis’⁸: */kalā/ ‘kapojimas, kapojimo ypatybė’ (Mažiulis 1993, 92), *peile* GrA 27, GrF 18 ‘peilis’ ir *Hackemeser* ‘kapojimo peilis’: v.v.a. *hacke* ‘kapojimas’ (Lexer 1959, 79), dab. vok. *hacken* ‘kapoti’, *Messer* ‘peilis’;

Laucagerto E 768 ‘kurapka’: *laucks* III 105₁₀ ‘dirva, laukas’, *gerto* E 764 ‘višta’ ir *Rephun*, dab. vok. *Rebhuhn* ‘pilkoji kurapka’: *Rebe* ‘vynuogienojas’ ar v. v. ž. *rap* ‘schnell, ungestüm’ (Ginschel 1993, 1094), *Huhn* ‘višta’. Lyginant su Elbingo žodynėlyje teikiamu vokišku atitikmeniu, ši prūsišką dūrinį būtų galima laikyti savu žodžiu: vok. *Rebhuhn* pirmasis dėmuo, kaip savarankiškas žodis, germanų kalbose nėra išlikęs (ten pat, 1094), taigi jo pirminė (tikroji) reikšmė paprastam kalbos vartotojui vargu ar galėjo būti žinoma. Antrinis šio dėmens susiejimas su vok. *Rebe* ‘vynuogienojas’ ar v. v. ž. *rap* ‘schnell, ungestüm’ (ten pat, 1094), kaip matyti, prūsiškam dūriniai įtakos taip pat nepadarė. Tačiau V. N. Toporovas (1975, 127) atkreipia dėmesį, kad vokiečių kalboje egzistuoja ir kitas kurapkos pavadinimas – *Feldhuhn* (plg. *Feld* ‘laukas’). Taigi tikėtina, kad prūsų kalbos žodis yra kaip tik šio vokiško dūrinio vertinys;

Malunakelan E 321 ‘malūnratis’: *malunis* E 316 ‘malūnas’, *kelan* E 295 ‘ratas’ ir *Moel-rat*, dab. vok. *Mühlrad* ‘malūno ratas’: *Mühle* ‘malūnas’, *Rad* ‘ratas’;

Malunastabis E 319 ‘malūno akmuo (girna)’: *malunis* E 316 ‘malūnas’, *stabis* E 32 ‘akmuo’ ir *Moelsteyn*, dab. vok. *Mühlstein* ‘girnopusė, girna’: *Mühle* ‘malūnas’, *Stein* ‘akmuo’;

Paustocaican E 654 ‘laukinis arklys’: *pausto* E 665 ‘laukinis’, */kai-kan/ ‘arklys’, plg. la. *kaika* ‘kuinas’, lie. *kaiķaras* ‘tinginys, valkata, nevėšla’, la. *kaikars* ‘kuinas’, lie. *kūika*, *kuikas* ‘kuinas’ (Mažiulis 1996, 237; Toporov 1980, 134) ir *Wiltpfert*, dab. vok. *Wildpferd*: *wild* ‘laukinis’, *Pferd* ‘arklys’;

Paustocatto E 665 ‘laukinė katė’: *pausto* E 665 ‘laukinis’, */katā/ ‘katė’, plg. lie. *katė* (Mažiulis 1996, 238) ir *Wildeckatze*, dab. vok. *Wildkatze*: *wild* ‘laukinis’, *Katze* ‘katė’;

⁸ W. Smoczyński (2000, 42) ši pavyzdį siūlo taisyti į *<kacopeilis> ir pirmąjį dėmenį laikyti skoliniu iš v. v. a. *hacke* ‘kirvis, kauptukas’. Tačiau tokia konjektūra yra gana abejotina.

Sasintinklo E 697 ‘zuikių tinklas’: *sasins* E 659 ‘zuikis, kiškis’, */tin-klā/, plg. lie. *tiñklas*, la. *tìkls* (Mažiulis 1997, 69) ir vok. *Hasengarn: Hasen* ‘kiškis, zuikis’, *Garn* ‘siūlas; verpalai; tinklas, kilpos’.

4.3. Vertiniais greičiausiai laikytini ir dūriniai, kurių dėmenų reikšmės šiek tiek skiriasi (plg. Pažūsis 1989, 69):

Buccareisis E 593 ‘buko riešutas’: *bucus* E 592 ‘bukas’, */reisas/ ‘riešutas’, plg. lie. *riėšas* ‘riešutas’, t. p. *riėšutas*, la. *riėksts* ‘t. p.’ (Mažiulis 1988, 163) ir *Buchecker* ‘buko riešutas’: vok. *Buche* ‘bukas’, *Ecker* ‘gilė’;

Bucawarne E 723 ‘kėkštas’: *bucus* E 592 ‘bukas’, *warne* E 722 ‘varna’ ir *Holckro* ‘kėkštas’: dab. vok. *Holz* ‘medis’, v. v. a. *krā* ‘varna’, dab. vok. *Krāhe* ‘t. p.’;

Panustaclan E 370 ‘skiltuvas’: *panno* E 33 ‘ugnis’, */staklan/ ‘plienas’⁹ ir *Vuerysen*: dab. vok. *Feuer* ‘ugnis’, *Eisen* ‘geležis’;

Pettegislō E 108 ‘peties gysla’: *pette* E 104 ‘petys’, */gīslā/ ‘gysla’, plg. lie. *gýsla*, la. *dzīsla* ‘t. p.’ (Mažiulis 1996, 276) ir *Rückenader*: dab. vok. *Rücken* ‘nugara’, *Ader* ‘kraujagyslė; arterija, vena; gysla’.

4.4. Kai kuriems iš vokiečių kalbos nukopijuotiems dūriniais įtaką galėjo daryti ir savi, baltiški veiksniai, nes „netikslų, arba varijuojantį, kalkiavimo būdą neretai lemia pačios konverguojančios kalbos žodžių darybos dėsniai“ (Pažūsis 1989, 69):

Possissawaite E 20 ‘trečiadienis’: */pusis/ ‘pusė’, plg. pr. *pausan* III 115₂₈ acc. sg. ‘pusė’, lie. dial. *pusis* ‘pusė’, lie. *pùsė*, la. *puse* ‘t. p.’, *sawaite* E 16 ‘savaitė’ ir *Mittwoch*: dab. vok. *Mitte* ‘vidurys’, *Woche* ‘savaitė’. Čia prūsiško dūrinio pirmuoju dėmeniu paimtas ne žodis, reiškiantis vidurį, o šiame darybos tipe baltų kalboms įprasta šaknis *pus*-¹⁰ (plg. Kiparsky 1968, 250), plg. lie. *pūsdienis*, *pūsnaktis*, la. *pusdiena*, *pusnaks*.

4.5. Elbingo žodynėlyje yra keturi pavyzdžiai, kuriuos būtų galima laikyti linksnio dūriniais: *silkasdrubis* E 484 ‘šilko apdangalas’, *caltestisklokis*

⁹ Antrojo dėmens kilmė nėra visiškai aiški. K. Būga teigia (1959, 92), kad <-*stac*lan>, kaip ir lie. *stāklēs*, yra bendri baltų ir germanų žodžiai, o pats dūrinys reiškias ‘ugnies staklės’ (ten pat, 91). Tačiau greičiausiai */staklan/ yra pasiskolintas iš germanų ir turi reikšmę ‘plienas’ (Trautmann 1910, 238; Endzelīns 1982, 219; Mažiulis 1996, 221; Larsson 2003, 206).

¹⁰ Latvių kalboje egzistuoja ir dūriniai *vidusdiena*, *vidusnaks*, kurie neabejotinai yra vertiniai iš vokiečių kalbos.

E 656 ‘avilinis lokys’, *ructandadan* E 690 ‘rūgštus pienas’, *medenixtaurwis* E 766 ‘miškinis tetervinas’ (plg. Larsson 2003; Serafini Amato 1992). Tačiau tokia nuomonė kelia abejonių – kaip matyti iš jau aptartų pavyzdžių, Elbingo žodynėlio dūrinių dėmenys paprastai jungiami jungiamuoju balsiu arba be jo. Greičiausiai keturi minėti atvejai tėra kartu parašyti žodžių junginiai (plg. Mažiulis 1993, 97 ir kt.). Ypač tai tikėtina kalbant apie paskutinįjį. Laikantis požiūrio, kad tai yra dūrinys, jo „pirmasis dėmuo“ būtų išvestinis žodis, o tokia tendencija Elbingo žodynėliui akivaizdžiai nebūdinga. Vis dėlto kategoriško sprendimo šiuo atveju negali būti.

5. **III Katekizme** aptikta 19 prūsų kalbos sudurtinių daiktavardžių.

5.1. Tik trys žodžiai be didesnių abejonių galėtų būti laikomi savos darybos dūriniais¹¹:

Brendekermnen III 105₂₋₃ ‘nėščiąją’: */brendas/ ar */brendus/ ‘sunkus, nėščias’, plg. lie. *brandūs*, pr. *pobrendints* III 69₁₉₋₂₀ part. praet. pass. ‘pasunkintas’, *pobrandisnan* III 73₁ acc. sg. ‘pasunkinimą’ (Mažiulis 1988, 155), *kermens* III 73₁₅ ‘kūnas’ ir *Schwanger* ‘nėščioji’;

Butsargs III 87₃ ‘buto sargas, šeiminkas’: *buttan* III 53₁₃ ‘butas’, */sargs/ ‘sargas’, plg. lie. *sárgas*, la. *sařgs* ‘t. p.’, pr. *ab-serg-īsnan* III 91₈ ‘apsargėjimas, apsaugojimas’ ir *Haußhalter* ‘ūkvedys’: dab. vok. *Haus* ‘namas’, *Halter* ‘laikytojas, savininkas’ (plg. lie. *námsargis*, *kiēmsargis*, *mēdsargis*, la. *mežsargs*);

Grēiwakaulin III 101₁₃₋₁₄ ‘šonkaulį’: */krēivas/ ‘kreivas’, plg. lie. *kreīvas* (Mažiulis 1988, 404) ar */grēivas/ la. *grēizs* ‘kreivas’ (Endzelīns 1982, 180; Būga 1958, 307; Schmalstieg 1974, 53), *caulan* E 155 ‘kaulas’ ir *Rippe* ‘šonkaulis’.

5.2. Dar keli sudurtiniai daiktavardžiai, nors dėmenimis ir sutampa su vokiškais dūriniais, tačiau savo struktūra ir reikšme atitinka įprastus kitų baltų kalbų dūrinius¹²:

¹¹ III Katekizme paliudytas senas indoeuropietiškas dūrinys *waispattin* III 69₅ acc. sg. ‘ponių, namų šeiminkę’ (plg. s. lie. *viešpatni*, s.ind. *višpatnī*) priklauso visiškai kitam chronologiniam sluoksniui ir negali būti laikomas prūsišku ar baltišku.

¹² Remiantis hipoteze, kad prūsų kalboje gen. sg. galūnė *-as yra inovacija, atsiradusi vietoj senesnės *-a < *-ā (Girdenis, Rosinas 2000, 63; Rosinas 1995, 83), šiuos

Butta rikians III 95₁₉ acc. pl. ‘buto viešpačius’: *buttan* III 53₁₃ ‘butas’, *rikijis* III 37₁₂ ‘viešpats’ ir dat. pl. *Haußherrn* ‘šeimos galva, namų šeimininkas’: dab. vok. *Haus* ‘namas’, *Herr* ‘ponas, šeimininkas’. Šiuo atveju sekimas vokiečių kalbos forma neprieštaruoja baltiškam dūrybos tipui (Toporov 1975, 276). Vis dėlto visiškas vokiečių ir prūsų dūrinio dėmenų sutapimas vokiečių kalbos darybos įtakos atmesti neleidžia;

Butta tawas III 47₂, **butte tawas** III 39₁₁₋₁₂, **butti tāws** III 27₃¹³, ‘buto tėvas’: *buttan* III 53₁₃ ‘butas’, *tāws* III 49₂₀ ‘tėvas’ ir *Haußuater* ‘šeimos galva, namų šeimininkas’: dab. vok. *Haus* ‘namas’, *Vater* ‘tėvas’.

5.3. Likę III Katekizmo sudurtiniai daiktavardžiai daugiau ar mažiau sutampa su vokiečių kalbos dūriniais ir laikytini neabejotiniais vertiniais:

Aucktairikijskan III 53₁₅ acc. sg. ‘vyresnybė’: */auktai/ ‘aukšta’, plg. lie. *augùs*, *áugti*, la. *aúgt* (Mažiulis 1988, 114), */rīkīskai/ ‘ponybė’, plg. pr. *rikijis* III 37₁₂ ir *Oberherrn*, dab. vok. *Oberherr* ‘valdovas’: *ober* ‘viršutinis, aukštutinis’, *Herr* ‘ponas, šeimininkas’;

Buttantāws III 59₃, **buttastaws** III 73₉₋₁₀, **buttas taws** III 77₂₀, III 83₁ ‘buto tėvas’: žr. *butta tawas*. Šie pavyzdžiai gerai iliustruoja stiprėjančią vokiečių kalbos įtaką – baltų kalboms įprastus kamieno dūrinius (plg. *butta tawas* ir kt.) keičia įsigalintys linksnio dūriniai;

Deināalgenikamans III 95₆₋₇ dat. pl. ‘samdininkams’: acc. sg. *deinan* III 29₈ ‘diena’, */algenīkas/ ‘samdiny’, plg. lie. *alginýkas*, *alginīnkas*, pr. *ālgas* III 87₁₈ gen. sg. ‘algos’ (Mažiulis 1988, 188) ir dat. pl. *taglonern*, dab. *Tagelöhner* ‘(padienis) darbininkas; samdiny’, *Tagelohn* ‘padienis atlyginimas’: *Tage* ‘diena’, *Lohn* ‘darbo užmokestis, atlyginimas, alga’;

Dijlapagaptin III 93₇ acc. sg. ‘darbo įrankį’: *dīlas* III 89₈ gen. sg. ‘darbo’, *pagaptis* E 362 ‘įrankis’ ir *werckzeug*, dab. *Werkzeug* ‘įrankis; instrumentas’: *Werk* ‘darbas’, *Zeug* ‘įrankis; reikmenys; daiktai’;

pavyzdžius reikėtų priskirti prie linksnio dūrinių, kaip išlaikiusius senojo kilmininko galūnę. Vis dėlto šiame straipsnyje laikomasi tradicinės nuomonės, kad tokie III Katekizmo dūriniai kaip *butta tawas* III 47₂ turi išlaikę jungiamąjį balsį (plg. Mažiulis 1988, 168). Jungiamasi balsis *-a-* yra ne tik labai produktyvus lietuvių kalbos dūrinuose, bet ir pats dažniausias Elbingo žodynėlio sudurtinių daiktavardžių sandūros elementas.

¹³ Pagal naujausią V. Mažiulio nuomonę, III Katekizmo dūrinių *butti tāws*, *draugiwaldūnen*, *crixti lāiskas* ir kt. jungiamasis balsis *-i-* yra ne paveldėtas gyvosios prūsų kalbos faktas, o vertėjo padaras (žodinė informacija).

Dīnkausegīsnan III 91₁₄ acc. sg. ‘dėkojimą’: */dīnkaui/ ‘dėkui’, plg. *dīnkaut* III 41₁₅ ‘dėkoti’ (Mažiulis 1988, 204), *segisna* III 79₁₆₋₁₇ ‘darymas’ ir *dancksagung*, dab. *Danksagung* ‘padėkos reiškimas’: *Dank* ‘padėka’, *sagen* ‘(pa)sakyti, tarti’¹⁴;

Draugiwaldūnen III 117₆ acc. sg. ‘drauge veldėtoją’: */draugi/ ‘drauge’, plg. lie. *draugè* (Mažiulis 1978), *weldūnai* III 63₉ nom. pl. ‘veldėtojai’ ir acc. sg. *Miterben* ‘bendrapaveldėtoją’: *mit* ‘kartu, drauge’, *Erbe* ‘paveldėtojas’ (plg. aiškius lietuvių kalbos vertinius *draugdarbininkas*, *draugkeleivis*, *draūgakareivis*);

Galwasdellīks III 77₅ ‘pagrindinė dalis’ (pažodžiui – ‘galvos dalis’): *glawo* E 504 *<galwo> ‘galva’ (Mažiulis 1988, 322), *dellīks* III 39₁₆ ‘dalis, dalykas’ ir *Hauptstück*, dab. *Hauptstück* ‘pagrindinis teiginys, pagrindinė tezė’: *Haupt* ‘galva’, *Stück* ‘gabalas, dalis’;

Crixti lāiskas III 111₁₋₂ ‘krikšto knyga’: */kriksts/ ‘krikštas’, plg. lie. *krikštas* (Mažiulis 1993, 277), */lāiskas/ ‘knyga’, plg. lie. *laiškas* (Mažiulis 1996, 28) ir *Tauffbuchlein*: dab. vok. *Taufe* ‘krikštas, krikštijimas’, *Buch* ‘knyga’;

Crixtisnālaiskas III 17₁₉ ‘krikštijimo knyga’: *crixtisna* III 59₆ ‘krikštijimas’, */lāiskas/ ‘knyga’ (žr. aukščiau) ir *Tauffbuchlein* (žr. aukščiau);

Labapodingausnan III 83₁₁ acc. sg. ‘gerą pamėgimą’: *labs* III 51₂₀ ‘geras’, *podingausnan* III 85₆ acc. sg. ‘pamėgimą’ ir *wolgefallen*, dab. *Wohlgefallen* ‘malonumas, pasitenkinimas’: *wohl* adj. ‘sveikas’, adv. ‘gerai’, *Gefallen* ‘malonumas, pasitenkinimas’;

Labbaseggīsnan III 133₃₋₄, *labbasegīsnan* III 85₁₃₋₁₄ acc. sg. ‘geradarybė’: *labs* III 51₂₀ ‘geras’, *segisna* III 79₁₆₋₁₇ ‘darymas’ ir *wolthat*, dab. *Wohlthat* ‘geradarybė, geras darbas’: *wohl* (žr. aukščiau), *Tat* ‘veikimas, veikla’. Panašios struktūros ir reikšmės yra lie. *labdarýbė*, *geradārymas* (LKŽ) ir Elgerio EE *labbadarriszena* / *labbudarriszena*, *labbagribbiba* (Serafini Amato 1996, 299);

¹⁴ Šio dūrinio kilmės šaltinis nėra visiškai aiškus. Pasak J. Endzelyno (1982, 160) ir V. Mažiulio (1988, 204), dūrinys nukopijuotas iš le. *dziękczynienie* ‘dėkojimas, padėka’, plg. *dzięki* ‘dėkojimas, padėka’, *czyn* ‘veiksmas, poelgis; darbas’; V. Toporovo nuomone (1975, 345), vertinio šaltinis gali būti ir vok. *Danksagung*.

Labbaiquoitīsnan III 97₁₃ acc. sg. ‘geidulius (gerai / gerą norėjimą)’: *labbai* III 49₁₆ ‘gerai’, */kvaitīsnā/ ‘norėjimas’, plg. *quoitē* III 57₁₉ praes. III sg. ‘nori’ (Mažiulis 1996, 8) ir *wollusten*, dab. *Wollust* ‘malonumas, palaima’: *wohl* (žr. aukščiau), *Lust* ‘malonumas; noras, troškimas’;

Reidewaisines III 87₂₋₃ ‘noriai vaišintojas’: *reide* III 29₁₄ ‘noriai’, */vaisinēs/ (< */vaisinējs/ < */vaisin-ējas/) ‘vaišintojas’ (Mažiulis 1997, 19), plg. su kita priesaga sudarytą lie. *váišīn-tojas* ir veiks. *váišīnti*, *vaišīnėti* ‘vaišinti’ (LKŽ) ir *gastfrey*, dab. *gastfrei* ‘svetingas, vaišingas’: *Gast* ‘svetčias’, *frei* ‘laisvai, atvirai’¹⁵;

Salaūbaigannan III 107₆ acc. sg. ‘santuokos moterį’, **sallūbi gennāmans** III 93₁₁ dat. pl. ‘santuokos moterims’: *salūban* III 101₂ acc. sg. ‘santuoką’, *gennan* III 37₃ acc. sg. ‘žmoną’ ir *Ehefraw* ‘žmona, sutuoktinė’: dab. *Ehe* ‘santuoka’, *Frau* ‘moteris’;

Sallūbaiwīrins III 93₄ acc. pl. ‘santuokos vyrus’: *salūban* III 101₂ acc. sg. ‘santuoką’, *wijrs* III 87₂ ‘vyras’ ir *Ehemennern* dat. pl., dab. *Ehemann* ‘sutuoktinis, vyras’: *Ehe* ‘santuoka’, *Mann* ‘vyras’.

6. Pabaigoje reikia akcentuoti, kad Elbingo žodynėlio dūrinių daryboje vokiečių kalbos įtaka pastebima tik atidžiau išnagrinėjus tiek prūsiškus, tiek vokiškus žodžius, t. y. jeigu prūsiško dūrinio struktūra ir yra (ar galėtų būti) nukopijuota iš vokiško, ji paprastai neprieštarauja nei pačios prūsų, nei lietuvių kalbos dūrinių darybos sistemai – iš esmės visuomet galima rasti analogiškos struktūros ar reikšmės dūrinių kitose baltų kalbose, pvz., *malunakelan* E 321 ‘malūnratis’ ir lie. *malūnratis*; *dagoaugis* E 638 ‘vasarūgis’ ir lie. *vasaraugis*, *vāsarūgis*, *mētūgis*, la. *vasaraudzis*. Tokią situaciją, kaip jau buvo minėta, lemia tai, kad vertinys nėra tik vienos kalbos – svetimos – produktas, o dviejų kalbų darybos sistemų rezultatas (Pažūsis 1989, 59). Tuo labiau, kad „kitos kalbos darinių pamėgdžiojimas ar kopijavimas kontaktų sąlygomis atsiranda ir yra įmanomas todėl, kad kalba turi tokių darybos, arba struktūrinės, reikš-

¹⁵ Šis dūrinys struktūriškai nesutampa su vokišku atitikmeniu. Tačiau nepaisant to, labai abejotina, ar jis galėjo būti gyvosios prūsų kalbos faktas – tiek pačioje prūsų (Elbingo žodynėlio), tiek lietuvių kalboje nebuvo tendencijos darytis dūrinius iš išves-tinių pamatinių žodžių (ypač iš tokių, kurie aiškiai suvokiami kaip dariniai).

mės formavimo išgalių, kurių realizacija gali atliepti kitos kalbos darinių struktūrinę reikšmę“ (t e n pat, 59).

III Katekizme akivaizdžiai pastebima daug stipresnė vokiečių kalbos įtaka, kuri lėmė ne tik didelį vertinių skaičių, bet ir sudėtingą jų pamatinių žodžių struktūrą. Tiek Elbingo žodynelio kalbai, tiek lietuvių kalbai nėra būdingi dūriniai, turintys kelių pakopų išvestinius pamatinius žodžius, plg. „Daugeliui lietuvių kalbos žodžių darybos tipų labai būdinga tendencija remtis paprastaisiais (darybiškai bei morfemiškai neskaidomais) ar bent mažiau sudėtingais pamatiniais kamienais“ (U r b u t i s 1978, 198). III Katekizmo dūriniai turi nemažai panašumų su latvių kalbos sudurtiniais žodžiais, kurių daryba taip pat buvo smarkiai paveikta vokiečių kalbos. Latvių kalboje ne tik gana dažnai pasitaiko išvestinių pamatinių žodžių, pvz., *padomdevējs: padoms, devējs* (MLLVG 1959, 211), bet ir dominuoja linksnio dūrinių tipas su gen. sg. forma. Tokie dūriniai yra labai dažni tiek senųjų raštų, plg. Elgerio EE jie sudaro 76% visų dūrinių (S e r a f i n i A m a t o 1996, 289), pvz., *tæwazemme, brinummu-darbus*, tiek dabartinėje kalboje: „Iš dviejų daiktavardžių dūrinių savo ruožtu produktyviausias dūrinių tipas, kur dūrinio pirmajame dėmenyje yra genityvas su sveika galūne“ (MLLVG 1959, 201).

7. Išvados

7.1. Daugiau nei pusė Elbingo žodynelio sudurtinių daiktavardžių yra savos darybos žodžiai, likusi dalis yra vertiniai iš vokiečių kalbos. III Katekizme tik trys dūriniai yra prūsiškos darybos, didžioji dalis neabejotinai nukopijuoti iš vokiečių kalbos.

7.2. Elbingo žodynelio dūrinių pamatiniais žodžiais beveik visada eina neišvestiniai žodžiai. Išskyrus kelis abejotinus atvejus, visi sudurtiniai Elbingo žodynelio daiktavardžiai yra kamieno dūriniai. III Katekizme pastebimas aiškus polinkis pamatiniais žodžiais imti sudėtingos struktūros išvestinius žodžius, ima vyrauti linksnio dūriniai.

7.3. Vokiečių kalbos įtaka Elbingo žodynelio sudurtiniams daiktavardžiams palyginti dar nėra ryški ir pastebima tik leksikos lygmenyje, t. y. ji lėmė kai kurių vertinių atsiradimą, tačiau nedarė didesnio poveikio jų struktūriniams bruožams. III Katekizmo sudurtinių daiktavardžių struktūra yra kur kas labiau paveikta vokiečių kalbos.

7.4. Minėtos prūsų kalbos sudurtinių daiktavardžių ypatybės leidžia teigti, kad Elbingo žodynelio dūriniai yra artimesni lietuvių kalbos dūriniams, o III Katekizmo sudurtiniai daiktavardžiai turi daugiau panašumų su latvių kalbos sudurtiniais daiktavardžiais.

ON THE ORIGIN OF THE NOUN COMPOUNDS IN OLD PRUSSIAN

Summary

The article deals with the origin of the noun compounds of the Elbing Vocabulary and the Third Catechism. It establishes that more than a half of the noun compounds of the Elbing Vocabulary and only three noun compounds of the Third Catechism are of Old Prussian origin. The remaining compounds of the Elbing Vocabulary and the majority of those in the Third Catechism are loan translations from German.

The noun compounds of the Elbing Vocabulary obviously tend to have simple base words. Except for a few questionable examples, there are no case compounds in the Elbing Vocabulary – all of them may be termed as stem compounds. However the compounds of the Third Catechism follow a clear trend of being comprised of underlying derivatives as well as having a case form for the first constituent.

The German influence on the compounds of the Elbing Vocabulary is not very strong – it has impacted it only on the lexical level, while the compounds of the Third Catechism have also undergone more radical changes on the structural level.

According to the above-mentioned features, it can be stated that the noun compounds of the Elbing Vocabulary resemble Lithuanian ones, while those of the Third Catechism show similarities with Latvian compounds which are influenced by German to a fairly large extent.

LITERATŪRA

Būga Kazimieras 1958, 1959, 1961, *Rinktiniai raštai* 1, 2, 3, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros l-kla.

DS – *Die Deutsche Sprache: kleine Enzyklopädie* 1, Leipzig: Bibliographisches Institut, 1969.

Endzelynas Janis 1957, *Baltų kalbų garsai ir formos*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros l-kla.

Endzelīns Jānis 1944, *Altpreussische Grammatik*, Rīga: Latvju grāmata.

Endzelīns Jānis 1982, Senprūšu valoda. Ievads, gramatika un leksika, In Idem, *Darbu izlase* IV 2, Rīga: Zinātne, 9–351.

Ginschel Gunhild, Gustav Hagen, Wilhelm Braun 1993, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen* 1: A–L, 2: M–Z, Berlin: Akad. Verl.

Girdenis Aleksas, Albertas Rosinas 2000, Some remarks on the vocalism and morphology of Old Prussian, In Aleksas Girdenis, *Kalbotyros darbai* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 63–68.

Kiparsky Valentin 1968, Vorchristliches im altpreußischen Kalendar, *Baltistica* 4(2), 274–252.

Kluge Friedrich 2002, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin-New York: de Gruyter.

Larsson Jenny Helena 2002, Nominal compounds in the Baltic languages, *Transactions of the Philological Society* 100(2), 203–231.

Larsson Jenny Helena 2003, Nominal compounds in Old Prussian, *Studies in Baltic word formation*, Kobenhavns universitet, Det Humanistiske fakultet, 175–232.

Levin Jules F. 1974, *Slavic element in the Old Prussian Elbing Vocabulary*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.

Lexner Matthias 1959, *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Leipzig: S. Hirzel.

LKŽ, *Lietuvių kalbos žodynas*, www.lkz.lt/startas.htm.

Mažiulis Vytautas 1966, 1981, *Prūsų kalbos paminklai* 1, Vilnius: Mintis; 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Mažiulis Vytautas 1975, Prūsų etimologijos, *Baltistica* 11(1), 83–85.

Mažiulis Vytautas 1978, Dėl prūsų etimologijų, *Baltistica* 14(2), 95–99.

Mažiulis Vytautas 1988, 1993, 1996, 1997, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1: A–H, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas; 2: I–K, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas; 3: L–P; 4: R–Z, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Mažiulis Vytautas 1994, Dėl prūsų grafinių taisyčių, *Baltistica* 27(2), 57–60.

Mažiulis Vytautas 2004, *Prūsų kalbos istorinė gramatika*, Vilnius: Vilniaus universiteto I-kl.

MLLVG – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* 1, Rīga: Latvijas PSR zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.

Pažūsis Lionginas 1989, Konvergencinė žodžių daryba, *Kalbotyra* 40(1), 58–73.

Rosinas Albertas 1995, *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, Vilnius: Vilniaus universiteto I-kl.

Sauerhoff Friedhelm 2004, *Etymologisches Wörterbuch der Pflanzennamen: die Herkunft der wissenschaftlichen, deutschen, englischen und französischen Namen*, Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft.

Schmalstieg William R. 1974, *An Old Prussian grammar: The phonology and morphology of the three catechisms*, University Park-London: The Pennsylvania State Univ. Press.

Serafini Amato Loredana 1992, Morfologia dei composti nominali del prussiano antico, *Europa Orientalis* 11(1), 199–222.

Serafini Amato Loredana 1996, Contributo allo studio dei composti nominali nell'antico lettone, In Rosanna Benacchio e Luigi Magarotto (a cura di), *Studi slavistici in onore di Natalino Radovich*, Venezia: Università degli Studi Ca'Foscari, 285–305.

- Skardžius Pranas 1996, *Rinkiniai raštai 1*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla.
- Smoczyński Wojciech 1989, Эльбингский словарь: эмендации, чтения и этимологии, *Балто-славянские исследования* 1987, 13–42.
- Smoczyński Wojciech 2000, *Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreussischen*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stang Christian S. 1966, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget.
- Stundžia Bonifacas 1988, F. T. Vudo lituanistinė disertacija, *Mūsų kalba* 6, 28–30.
- Toporov Vladimir N. 1975, 1979, 1980, 1984, 1990, Прусский язык: Словарь 1: А–Д; 2: Е–Н; 3: И–К; 4: К–Л; 5: Л, Москва: Наука.
- Trautmann Reinhold 1910, *Die Altpreussischen Sprachdenkmäler: Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Urbutis Vincas 1961, Dabartinės lietuvių kalbos sudurtinių daiktavardžių daryba, In J. Kazlauskas, A. Laigonaitė, V. Urbutis (red.), *Dabartinė lietuvių kalba*, Vilnius: Valskybinė politinės ir mokslinės literatūros l-kla.
- Urbutis Vincas 1978, *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo.
- Wilmanns Wilhelm 1899, *Deutsche Grammatik: Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch*, Strassburg: K.J. Trübner.
- Wood Frederic T. 1930, *The accentuation of nominal compounds in Lithuanian*, Baltimore: Waverly Press.

Benita LAŠINYTĖ
Lietuvių kalbos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius, Lietuva
[benitalasinyte@yahoo.com]

